

VAR REFERANSE
19/941

DERES REFERANSE

DATO
21.08.2019

Merknader etter revisortilsyn

Det vises til stedlig revisortilsyn 4. og 5. mars 2019, Finanstilsynets foreløpige merknader ved brev av 10. april 2019 og revisjonsselskapets tilsvarende datert 9. juli 2019.

1. Bakgrunn for tilsynet

Bakgrunnen for tilsynet var at revisorer som reviderer revisjonspliktiges årsregnskap skal underlegges kvalitetskontroll minst hvert sjette år, jf. revisorloven § 5b-2. [REDACTED] har utpekt oppdragsansvarlige revisorer som ikke er medlem av Den norske Revisorforening (DnR). Den løpende kvalitetskontrollen blir derfor gjennomført av Finanstilsynet.

2. Mangler ved revisjonsselskapets retningslinjer og rutiner

2.1 Vedtekter

Revisjonsselskapets vedtekter ble gjennomgått under det stedlige revisortilsynet. Vedtektene inneholder ingen bestemmelser om stemmer og utdelinger. I henhold til revisorloven § 3-5 første ledd nr. 2 er det et vilkår for godkjenning som revisjonsselskap at det i henhold til selskapets vedtekter fremgår at revisorer eller revisjonsselskap som oppfyller kravene til revisorgodkjenning skal inneha mer enn halvparten av stemmene i selskapets øverste organ.

Finanstilsynet mener at vedtektene ikke er i henhold til revisorlovens krav. Forholdet er brudd på revisorloven § 3-5 første ledd nr. 2. Finanstilsynet tar til etterretning at forholdet er utbedret etter revisortilsynet.

2.2 Retningslinjer for kvalitetskontroll (ISQC-1)

Revisjonsselskapets retningslinjer og rutiner for kvalitetskontroll ble sendt Finanstilsynet i forkant av det stedlige tilsynet. Retningslinjene var utarbeidet i november 2018 med oppdatering i februar 2019. Finanstilsynet har gjennomgått retningslinjene og har følgende merknader:

Oppdragskontroll

Revisjonsselskapets ISQC-1 dokument punkt 3.1 inneholder en beskrivelse av revisjonsselskapets retningslinje for oppdragskontroll. Etter Finanstilsynets mening er retningslinjene for generelle og gir liten veiledning for hvordan kontrollen skal gjennomføres og dokumenteres, jf. ISQC-1 punkt 35. Revisjonsselskapet har ingen

børsnoterte kunder der det er krav til oppdragskontroll. Retningslinjene må inneholde kriteria for når det skal vurderes om oppdragskontroll skal utføres jf. ISQC-1 punkt 35b samt hvordan slik kontroll skal gjennomføres jf. ISQC-1 punkt 36 og 37. Oppdragsansvarlig revisor skal påse at det er oppnevnt oppdragskontrollør for oppdrag som faller inn under kriteriene, jf. ISA 220 punkt 19.

Overvåkning

Det fremkommer av ISQC-1 dokumentet at det skal gjennomføres kvalitetskontroll av en av de øvrige oppdragsansvarlige for ett oppdrag for hver oppdragsansvarlig revisor hvert år. Det ble opplyst under tilsynet at slik kvalitetskontroll ikke var gjennomført verken i 2018 eller tidligere år. Dette er et grovt brudd på revisorloven §5b-1 og ISQC-1 punkt 48.

Utlevering av arbeidspapirer

Dokumentet punkt 3.5 inneholder retningslinjer for blant annet utlevering av arbeidspapirer. Der fremkommer det at arbeidspapirer ikke kan utleveres til andre uten en rettslig kjennelse. Finanstilsynet har med hjemmel i finanstilsynsloven § 3 hjemmel til å få utlevert revisjonsdokumentasjon. Revisjonsselskapets retningslinjer bryter således med Finanstilsynets hjemler i Finanstilsynsloven.

Finanstilsynet mener at revisjonsselskapets retningslinjer for kvalitetskontroll ikke er i henhold til revisorloven, herunder god revisjonsskikk, jf. revisorloven § 5-2 annet ledd og ISQC-1. Finanstilsynet tar til etterretning at forholdet er utbedret etter revisortilsynet.

2.3 Retningslinjer for overholdelse av hvitvaskingsregelverket

Revisjonsselskapets retningslinjer for overholdelse av hvitvaskingsregelverket ble oversendt Finanstilsynet før det stedlige tilsynet. Det er en rutine for "hvitvaskingsansvarlig" samt en rutine for oppfølging av hvitvaskingsregelverket på oppdragsnivå. Sistnevnte rutine er integrert i revisjonsverktøyet. Finanstilsynet har følgende merknader til revisjonsselskapets retningslinjer og etterlevelse av hvitvaskingsregelverket:

Virksomhetsinnrettet risikovurdering

Det er ikke gjennomført og dokumentert en vurdering av hvilke risikoer revisjonsselskapet er eksponert for i forhold til hvitvasking og terrorfinansiering. I henhold til hvitvaskingsloven § 7 skal rapporteringspliktige identifisere og vurdere risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering knyttet til sin virksomhet. Ved risikovurderingen skal det blant annet tas i betraktning egen virksomhet, herunder særlige virksomhetens art og omfang, virksomhetens produkter, tjenester og kundeforhold, typer kunder og kundegrupper samt geografiske forhold.

Rutiner

Revisjonsselskapet har fastsatt skriftlige rutiner. Etter Finanstilsynets syn gir rutinene lite veiledning til foretakets ansatte for å kunne identifisere risiko og oppfyllelse av plikter etter hvitvaskingslovgivningen. Krav til skriftlige rutiner fremgår av hvitvaskingsloven § 8.

Risikobasert kundetiltak og løpende oppfølging

Det er ikke for noen av de kontrollerte oppdragene vurdert risikobaserte kundetiltak. Det følger av hvitvaskingsloven § 9 at rapporteringspliktige skal gjennomføre kundetiltak etter

§§ 10 til 20 og løpende oppfølging etter § 24 på grunnlag av en vurdering av risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Risikoen skal vurderes ut fra blant annet kundeforholdets formål, mengden kundemidler som skal inngå i kundeforholdet, transaksjonens størrelse, og regelmessigheten og varigheten på kundeforholdet. Av Finanstilsynets rundskriv 3/2017 punkt 6.1 er det gitt veiledning for risikobasert kundekontroll. Der er det angitt flere forhold som vil kunne ha relevans i vurderingen av kunderisikoen, blant annet: Bransje, land, personer som er involvert i virksomheten, organisering av virksomheten og avvik mellom det uttalte formålet med virksomheten og den faktiske driften. Revisjonsselskapets vurdering i revisjonsverktøyet punkt 8 om hvitvasking er ikke dekkende i forhold til kravet til risikobasert kundetiltak da punktet kun omhandler mistenkelige transaksjoner.

Finanstilsynet mener at revisjonsselskapet ikke har overholdt hvitvaskingslovens bestemmelser. Forholdet må anses som grovt brudd da det er vesentlige mangler i overholdelse av bestemmelsene. Dette sees også i sammenheng med at revisjonsselskapet har påtatt seg revisjonsoppdrag som normalt må anses å ha forhøyet risiko for hvitvasking og terrorfinansiering.

Finanstilsynet tar til etterretning at forholdet er utbedret etter revisortilsynet.

3. Gjennomgang av enkeltoppdrag

Finanstilsynet gjennomgikk revisjonsdokumentasjonen for 7 revisjonsoppdrag og som omfattet alle utpekte oppdragsansvarlige revisorer i revisjonsselskapet for å kontrollere revisjonsutførelsen for regnskapsåret 2017. Følgende oppdrag ble gjennomgått:

- Flere betalingsforetak; Betegnes i det videre samlet som oppdrag A.
- Aksjeselskap innenfor logistikk og transport. Betegnes i det videre som oppdrag B
- Aksjeselskap innenfor regnskapsføring. Betegnes i det videre som oppdrag C.
- Aksjeselskap innenfor håndverk. Betegnes i det videre som oppdrag D.

For alle oppdragene mener Finanstilsynet at det foreligger alvorlige mangler ved revisjonsutførelsen.

3.1 Virksomhetsforståelse – overholdelse av lover og regler

For oppdrag A (betalingsforetakene) har Finanstilsynet merknader til revisors opparbeidelse av enhetenes virksomhetsforståelse og lover og regler for virksomhetene.

Betalingsforetak med begrenset konsesjon er underlagt tilsyn fra Finanstilsynet. Virksomhetene er underlagt særskilte konsesjonskrav og er også omfattet av hvitvaskingslovgivningen. Svakheter ved revisors virksomhetsforståelse og overholdelse av lover og regler kan oppsummeres i følgende punkter:

- Revisor har ikke dokument kontroll av at foretakene overholder konsesjonskravene, jf. finansforetaksloven § 3-4. Konsesjonen forutsetter at tjenesten som ytes kun er pengeoverføringer som går ut på å motta midler fra avsender og sende midlene videre til mottaker uten å opprette kontoer i forbindelse med dette. Videre må foretakene ha kapital tilsvarende minst 20 000 euro. Gjennomsnittlig månedlige pengeoverføringer ikke skal overstige 5 millioner kroner.

- En viktig del av konsesjonsvilkårene for betalingsforetak med begrenset tillatelse er rutiner for sikring av kunders midler, jf. finansforetaksloven 13-18 og finansforetaksforskriften § 13-3. Revisor har som ledd i revisjonsutførelsen påsett at foretakene oppbevarer kundemidler på klientkonto. For to av betalingsforetakene har revisor tatt opp i nummerert brev at foretakene ikke har tilfredsstillende praksis på området. Revisor har der vist til finansloven § 79. Denne bestemmelsen gjelder for meglere og ikke betalingsforetak. Den lovhjemmel om revisor har avist til krever at kundemidlene settes på klientkonto umiddelbart, mens finansforetaksforskriften § 13-3 ikke krever at dette gjøres før seneste ved slutten av virkedagen dagen etter at midlene ble mottatt.
 - For et av betalingsforetakene har revisor sett at foretaket har hatt en agent som overførte på vegne av foretaket. Forholdet er brudd på finansforetaksloven § 2-10 fjerde ledd bokstav e. Revisor har bedt foretaket avvikle agentvirksomheten. Forholdet skulle i tillegg vært tatt opp i nummerert brev til betalingsforetaket, jf. revisorloven § 5-3, jf. § 5-2 fjerde ledd, jf., finanstilsynsloven §3a
- Betalingsforetak med begrenset tillatelse er underlagt hvitvaskingslovgivningen, jf. hvitvaskingsloven § 1 første ledd g. Det foreligger ikke revisjonsdokumentasjon for at revisor har kartlagt foretakenes rutiner for overholdelse av hvitvaskingsregelverket samt kontrollert om foretakene faktisk etterlever etablerte rutiner.
- I henhold til finanstilsynsloven § 3a plikter revisor straks å rapportere til Finanstilsynet ethvert forhold vedrørende virksomheten som denne får kjennskap til under utøvelsen av sin revisjonsvirksomhet som kan:
 - Innebære en overtredelse av bestemmelser som regulerer foretakets virksomhet, dersom overtredelsen kan medføre tilbakekall av foretakets tillatelse til å drive virksomhet,
 - Skade den fortsatte drift av foretaket, eller
 - Medføre at regnskapene ikke godkjennes eller at det tas forbehold.
 Revisor erkjente under det stedlige tilsynet manglende kjennskap til kravene i finanstilsynsloven § 3a. Brudd på konsesjonsvilkår vil være av så alvorlig at revisor plikter å rapportere forholdet til Finanstilsynet.

Revisors forståelse av virksomheten og dens rammebetingelser er grunnleggende for å oppnå nødvendig kvalitet i revisjonen. Revisor har blant annet en plikt til å vurdere risikoen for vesentlig feilinformasjon i regnskapet. For å kunne gjøre det, må revisor opparbeide seg tilstrekkelig kunnskap om foretakets virksomhet. Revisor må i tillegg som ledd i opparbeidelsen av forståelsen av enheten og dens omgivelser opparbeide seg en generell forståelse av det lov- og forskriftsmessige rammeverket som gjelder for enheten og bransjen eller sektoren der enheten driver sin virksomhet, hvordan enheten overholder dette rammeverket. Revisor må innhente tilstrekkelig og hensiktsmessige revisjonsbevis for overholdelse av bestemmelser i lover og forskrifter som generelt anses å ha direkte betydning for fastsettelsen av vesentlige beløp og tilleggsopplysninger i regnskapet. Videre må revisor utføre revisjonshandlinger for å bidra til å identifisere brudd på andre lover og forskrifter som kan være av vesentlig betydning for regnskapet.

Finanstilsynet finner at det for oppdrag A (betalingsforetakene) ikke er foretatt og dokumentert en tilstrekkelig forståelse av enhetene og deres omgivelser. Forholdet er brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 250 punkt 13 – 18 og ISA 315 punkt 11. Det vises også til ISA 570 da kontroll av overholdelse av konsesjonskrav er viktig som ledd i vurderingen av grunnlaget for fortsatt drift. Pliktbruddet anses som grovt.

3.2 Manglende revisjonsbevis – inntekter

For oppdragene B, C og D har revisors angrepvinkel for revisjonen vært substanshandlinger. For oppdrag B og C er det ikke angitt noen særskilte risikoer. For disse oppdragene er det ikke begrunnet hvorfor risikoen for misligheter ved inntektene ikke er en særskilt risiko.

For alle oppdragene er det utført substanshandlinger/detaljkontroller ved å gå igjennom enkelte prosjekter og avstemt ordresystem/timesystem mot regnskapet. Det er i tillegg utført stikkprøver for å kontrollere at grunnlagene er riktig. Utvalget av stikkprøver er ikke gjort på en måte og i omfang som tilsier at det er innhentet tilstrekkelig revisjonsbevis, jf. punkt 3.3 nedenfor. Slik revisjonshandlingene er utformet gir de kontrollerte stikkprøver kun revisjonsbevis for de kontrollerte transaksjonene.

Det er presumpsjon for at det er særskilt risiko for misligheter ved salgsinntektene. Hvis revisor mener at det ikke er slik mislighetsrisiko må forholdet begrunnes, jf. ISA 240 punkt 26. Ved særskilt risiko er det krav til at revisor må kartlegge foretakets kontroller som er relevante for de angitte særskilte risikoene, jf. ISA 315 punkt 29. Revisor må gjøre et valg om revisjonstilnærmingen skal være basert på/eller en kombinasjon av substanshandlinger eller test av kontroller, jf. ISA 330 punkt 8b og ISA 315 punkt 25 og 26. Hvis man utelukkende velger substanshandlinger må man være bevisst på at det innhentes tilstrekkelig revisjonsbevis for regnskapslinjen ned mot fastsatt vesentlighetsgrense. Videre må alle transaksjoner ha mulighet for å bli valgt ut i populasjonen, jf. ISA 530 punkt 8.

Oppdrag C er et konsultentselskap hvor alle inntektene består av leverte tjenester. En av revisjonshandlingene gikk ut på å avstemme påløpte timer i henhold til et timeregistreringssystem mot bokførte inntekter i regnskapet. Revisor innhentet rapport fra timeregistreringssystemet og konkluderte at alle timene, både fakturerte og ikke fakturerte, stemte med regnskapet. Det forelå imidlertid en differanse mellom timeregistreringen og faktureringen som beløpsmessig utgjorde mer enn 10% av foretakets samlede inntekter. Dette var ikke avdekket og følgelig heller ikke fulgt opp av revisor. På tidspunktet for avgivelse av revisjonsberetningen, hadde revisor ikke innhentet tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for fullstendighet inntekter, jf. ISA 500 pkt. 6. Forholdet er brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd. I ettertid viste det seg at denne differansen skyldes timer som var registrert i et annet timeregistreringssystem.

For ett av betalingsforetakene utførte revisor test av inntektsrutinen i 2015. Siden den gang er det ikke utført testing av betalingsforetakets rutiner knyttet til betalingsformidlingen og tilhørende provisjonsinntekter. Revisor har ikke innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for 2016 og 2017 knyttet inntekter og har følgelig ikke revisjonsdokumentasjon som kan underbygge konklusjonen i revisjonsberetningen om at revisjonen er utført i henhold til revisjonsstandardene. Dette er et grovt brudd på revisors plikter.

3.3 Utvalgsbasert testing- Manglende revisjonsbevis – varekjøp og leverandører

For oppdrag B er det innhentet saldoforespørsler som utgjør 28 % av leverandørene og 24 prosent av alt varekjøp. Grunnlaget for utvalget er i liten grad beskrevet og dokumentert. For oppdrag D er det innhentet kontoutdrag og saldoforespørsel for en stor leverandør som står for 87 % av varekjøpet. Det er for ingen av disse oppdragene utført revisjonshandlinger mot øvrige deler av populasjonen.

Det er innhentet revisjonsbevis ved et bevisst utvalg som dekker en vesentlig del av populasjonen. Likevel er det ikke innhentet tilstrekkelig revisjonsbevis ned mot valgt vesentlighetsgrense.

Det er en vanlig angrepsvinkel å innhente kontoutdrag og saldoforespørsel fra de største leverandørene. Dersom revisor på denne måten ikke får innhentet tilstrekkelig dekning målt mot vesentlighetsgrensen, må revisor i tillegg utføre andre revisjonshandlinger som for eksempel å enten utvide omfanget av kontoutdrag til de største leverandørene eller gjennomføre en stikkprøvekontroll av øvrige leverandører utvalgt etter metodikken beskrevet i ISA 530. Det vises også til Finanstilsynets tematilsyn om stikkprøver i revisjonen publisert på Finanstilsynets nettsted 4. april 2017.

Forholdet er brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 530 punkt 6-15 og ISA 500 punkt 6. Det vises også til revisorloven § 5-3 om dokumentasjon.

3.4 Fortsatt drift / hendelser etter balansedagen

For oppdrag B er det forhold som tilsier økt risiko knyttet til om det er riktig å legge fortsatt drift forutsetningen til grunn i regnskapsavleggelsen. For å avklare denne risikoen opplyste revisor å ha sett på perioderegnskap i 2018 samt deltatt på styremøter for å vurdere grunnlag for fortsatt drift og hendelser etter balansedagen. Disse revisjonshandlingene fremkommer ikke av revisjonsdokumentasjonen.

Revisor må gjennomføre og dokumentere revisjonshandlinger som er utformet med sikte på å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for at vesentlige hendelser som finner sted mellom balansedagen og datoen for revisjonsberetningen, blir identifisert, herunder om hvorvidt det foreligger hendelser eller forhold som kan skape tvil av betydning om enhetens evne til fortsatt drift.

Nødvendige revisjonshandlinger knyttet til hendelser etter balansedagen og fortsattdrift er omtalt i henholdsvis ISA 560 og ISA 570. Forholdet er uansett et brudd på revisorloven § 5-3.

4. Finanstilsynets konklusjon

Finanstilsynets konklusjon er at det foreligger grove feil og mangler ved revisjonsutførelsen. Revisjonsselskapets retningslinjer for og gjennomføring av kravene i ISQC1 har betydelige mangler. Finanstilsynet mener videre at revisjonsselskapet ikke har overholdt bestemmelser i revisorloven og hvitvaskingslovens bestemmelser.

Omfanget og grovheten av manglene tilsier at Finanstilsynet må vurdere tilbakekall av revisorgodkjenning i henhold til revisorloven § 9-1 tredje ledd nummer 2. Finanstilsynet har kommet til at vedtak om tilbakekall av revisorgodkjenning ikke skal varsles nå.

Revisjonsselskapet har i tilsvaret til Finanstilsynets foreløpige merknader vedlagt nye vedtekter, retningslinjer for kvalitetskontroll (ISQC-1) og hvitvaskingsrutiner. Det opplyses videre at revisjonsselskapet tar Finanstilsynets merknader til etterretning og vil jobbe videre for å unngå merknader fra Finanstilsynet ved neste kontroll.

Finanstilsynet forutsetter at rapport etter gjennomført ekstern syklisk inspeksjon/kvalitetskontroll vil bli sendt Finanstilsynet høsten 2019. Finanstilsynet gjør oppmerksom på at revisjonsselskapet må påregne oppfølging fra Finanstilsynet.

For Finanstilsynet

Anders Grini
tilsynsrådgiver

Espen Jacobsen
spesialrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevne signaturer.